

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از کتابخانه در بین

نخبگان دانش‌آموزی ایران (از 1383 تا 1385)

نرگس محمدعلی‌پور^۱

فاطمه نوشین فرد^۲

فهمیه باب‌الحوائجی^۳

چکیده:

این پژوهش تحت عنوان بررسی گرایش‌های مطالعاتی و میزان استفاده از کتابخانه در بین نخبگان دانش‌آموزی ایران در سال‌های 1383 تا 1385 به منظور بررسی «گرایش‌های مطالعاتی»، «اهداف مطالعه»، «عادات مطالعه»، «میزان مطالعه» و «میزان استفاده از کتابخانه» انجام شده است. جامعه پژوهش نخبگان دانش‌آموزی ایران شامل برگزیدگان کنکور سراسری، المپیادهای علمی و جشنواره دانش‌آموزی خوارزمی طی سال‌های 1383-1385 می‌باشد که تعداد آنها سیصد نفر است. روش پژوهش پیمایشی-تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه می‌باشد که از سیصد پرسشنامه ارسالی صد و شصت و هشت قابل استفاده بود. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های مختلف آماری و بر اساس نوع متغیرها؛ توسط نرم‌افزار SPSS مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این تحقیق دوازده فرضیه مطرح شده است که از بین آنها فقط فرضیه دوم مورد تایید قرار گرفت. برخی یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اولویت اول علت علاقه به مطالعه در میان نخبگان دانش‌آموزی تشویق والدین و خانواده بوده است. بیشترین درصد جامعه مورد پژوهش (55/4 درصد) در

¹ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانشگاه آزاد اسلامی

واحد علوم و تحقیقات تهران. N_malipour@yahoo.com

² استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات nooshinfar2000@yahoo.com

³ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات balalhavaeji@yahoo.com

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...
حد زیاد و خیلی زیاد به مطالعه کتاب‌های غیر درسی و مطبوعات علاقه داشته‌اند. اولویت‌های آنان در گرایش‌های مطالعاتی زمینه ادبی و سپس علمی بوده است؛ اکثریت نخبگان دانش‌آموزی ایران در بیشتر مواقع (71/4 درصد) از اینترنت و سپس از منابع الکترونیکی استفاده می‌کنند؛ همچنین بیشتر نخبگان (86/9 درصد) در زمان تحصیل عضو کتابخانه مدرسه بوده‌اند؛ اکثریت آنان (75/6 درصد) در هفته یک‌بار و بیش از یک‌بار به کتابخانه مدرسه مراجعه می‌کردند؛ بیشترین درصد نخبگان دانش‌آموزی ایران (48/8 درصد) میزان تاثیر منابع کتابخانه‌ای را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند.

کلید واژه‌ها:

گرایش‌های مطالعاتی؛ استفاده از کتابخانه؛ نخبگان؛ دانش‌آموزان ایران.

مقدمه:

در تعریف مطالعه می‌توان گفت که مطالعه عبارت از دریافت پیام نویسنده است. بنابراین هر مطلب خواندنی باید دارای پیام باشد (نوروزی، 1365، ص 106). مطالعه یا هنر خواندن، جریانی است که فکر بدون کمک منبع خارجی و یا تمرکز روی مطالب، با استفاده از نیروی خویش ارتقاء می‌یابد و در نتیجه مطالعه، فکر از درک کمتر به ادراک و فهم بیشتر می‌رسد. اعمال مختلف ماهرانه‌ای که باعث این ارتقاء می‌شود، هنر مطالعه یا خواندن را تشکیل می‌دهد (آدلر، 1371، ص 21). همانگونه که مطالعه و خواندن باعث پیشرفت تحصیلی می‌گردد، مطالعه غیردرسی و آزاد باعث بالا رفتن سطح فکری و آماده شدن ذهن برای پذیرش مطالب جدید می‌گردد. وقتی که سطح فکری دانش‌آموزان بالا رفت، امکان فراگیری درس‌های مدرسه برایشان بهتر فراهم می‌شود (علوی طالقانی، 1374، ص 14).

¹- Adler

عادت به مطالعه و تاثیر آن در دوران کودکی و نوجوانی پایدار است و روانشناسان معتقدند که اگر مطالب خواندنی مفید در اختیار افراد قرار گیرد آنها از همان سنین کودکی به مطالعه عادت می‌کنند و برای حل مشکلات خویش از خواندنی‌ها کمک خواهند گرفت (کاربخش راوری، 1378، ص 16). از سوی دیگر، گرایش¹ خواندن، موضوع تئوریک پیچیده‌ای است که به طرق مختلفی تعریف شده است. برای مثال «سیستم احساسی مربوط به خواندن که باعث می‌شود فراگیرنده به موقعیت خواندن روی آورد یا از آن اجتناب کند» (الکساندر² و فیلر³، 1976، ص 1).

منظور از گرایش‌های مطالعاتی، علایق خواندنی است که عبارت است از مطالعه هر نوع مواد خواندنی اعم از کتاب، مجله، روزنامه، (کتاب‌های غیردرسی) و منابع رایانه‌ای (هر نوع اطلاعاتی که از طریق رایانه بدست می‌آید) و بنابر تعریف روبینسون⁴ عبارت است از دوست داشتن نوع خاصی از داستان یا موضوع که بیان‌گر آمادگی فرد برای دسترسی به این نوع کتاب و یا اشتیاق یافتن این موضوع یا داستان برای خواندن بیان داشته است (روبینسون، 2001، ص 66).

نخبه⁵ در این تحقیق به مفهوم تیزهوشی⁶ نیز اشاره دارد. تیزهوش از توانایی و هوش زیاد، خلاقیت⁷ بالا (قدرتی که براساس آن بتوان ایده‌های جدید را به مرحله عمل درآورد) و احساس تعهد زیاد نسبت به کار (انگیزه‌ها و توانایی‌هایی که بتوان کاری را از آغاز تا پایان به خوبی انجام داد) برخوردارند. آنها نه تنها از نظر هوشی سرآمد هستند بلکه از نظر وضعیت جسمانی، ثبات عاطفی، جذابیت اجتماعی و حتی صفات اخلاقی نیز برتر هستند.

1- Attitude

2- Alexander

3- Filler

4- Robinson

5- Elite

6- Intelligence

7- Creativity

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...
این گروه اغلب از نظر تحصیلی و اهداف شغلی بر دیگران تفوق دارند و از نظر اجتماعی و عاطفی در کل شادمان، محبوب و باثبات‌اند (هالاهان^۱ و کافمن^۲، 1377، ص 606 و 660).

به نظر پارتو^۳ برگزیدگان تمامی کسانی هستند که دارای خصوصیتی استثنایی و منحصر به فرد و دارای استعداد و قابلیت‌های عالی در زمینه کار خود و یا بعضی فعالیت‌ها هستند. پارتو نخبگان را از اعضای ممتاز جامعه می‌داند. افرادی که صاحب قدرت و شخصیت هستند. هر جامعه‌ای که افراد تیزهوش و خلاق در اختیار داشته باشد به احتمال زیاد در فرایند توسعه از کشورهای دیگر گامی جلوتر است (روشه^۴، 1385، ص 116).

این پژوهش گرایش‌های مطالعاتی جوانان و نوجوانان نخبه و همچنین میزان استفاده از کتابخانه در بین نخبگان دانش‌آموزی ایران را بررسی می‌نماید. مسأله اصلی یعنی به چه نوعی از خواندنی‌ها علاقه‌مند هستند؛ چه چیزی را، در کجا، چه وقت، چرا و چگونه مطالعه می‌کنند و به چه نوعی از انواع منابع مطالعاتی تمایل دارند و این که چه منبعی را به سایر منابع ترجیح می‌دهند.

مسأله اصلی این تحقیق، بررسی «گرایش‌های مطالعاتی»^۵؛ «اهداف مطالعه»^۶؛ «عادات مطالعه»^۷؛ «میزان مطالعه»^۸ و «میزان استفاده از کتابخانه»^۹ در این گروه است که می‌تواند ما را به ترغیب و تشویق سایر دانش‌آموزان به مطالعه و استفاده از کتابخانه‌ها رهنمون سازد.

1- Hallahan

2- Kaufman

3- Vilfred Pareto

4- Rosher

5- Reading attitudes

6- Reading objectives

7- Reading habites

8- Reading extent

9- Use of library

هدف اصلی پژوهش حاضر تعیین گرایش‌های مطالعاتی (علایق و رغبت‌های خواندن و مطالعه) نخبگان دانش‌آموزی ایران و میزان استفاده از کتابخانه‌ها (عمومی؛ آموزشگاهی و سایر) در بین آنها است.

سوالات اساسی این پژوهش عبارتند از:

- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و شرایط زندگی نخبگان دانش‌آموزی ایران از لحاظ شاخص‌هایی چون (سطح تحصیلات و شغل والدین، وضعیت رفاهی خانواده و شهر محل تحصیل دوران قبل از دانشگاه) چگونه است؟

- عوامل مشوق نخبگان دانش‌آموزی ایران به مطالعه برحسب اولویت چیست؟
- گرایش‌های مطالعاتی (علایق و رغبت‌های خواندن و مطالعه) نخبگان دانش‌آموزی ایران برحسب اولویت چیست؟

- وضعیت مطالعه غیردرسی نخبگان دانش‌آموزی ایران در اوقات فراغت بر حسب اولویت چیست؟

- اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران در استفاده از منابع اطلاعاتی چیست؟

- اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران در انتخاب منابع اطلاعاتی چیست؟

- اولویت روش‌های اطلاع‌یابی و تامین منابع اطلاعاتی نخبگان دانش‌آموزی ایران چیست؟

- استفاده نخبگان دانش‌آموزی ایران از انواع کتابخانه‌ها برحسب اولویت چیست؟

- میزان رضایت‌مندی نخبگان دانش‌آموزی ایران از وضعیت منابع و خدمات کتابخانه‌های آموزشگاهی چقدر است؟

- دلایل استفاده و عدم استفاده نخبگان دانش‌آموزی ایران از کتابخانه آموزشگاهی چیست؟

پیشینه پژوهش: جعفری‌صدر (1385) در پایان‌نامه خود با عنوان «راه‌های ارتقای علاقه‌مندی کودکان دبستانی به کتاب و کتابخوانی» در نمونه‌گیری تصادفی سی نفر از دانش‌آموزان کلاس اول دبستان در سال 84-1385 را در قالب دو گروه گواه و آزمایش مورد بررسی قرار داد.

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...

نتایج تحقیق بیانگر آن است که: کتاب خواندن (کتاب‌های غیردرسی) برای کودکان توسط معلم موجب افزایش علاقه‌مندی کودکان به سمت کتابخوانی می‌شود. برنامه‌هایی از قبیل تجهیز کتابخانه‌ها، تشویق کودکان به کتابخوانی، معرفی کتاب‌های مناسب به کودکان و والدین و برگزاری سخنرانی‌های آموزشی برای والدین و معلمان در افزایش سطح مطالعه کودکان بسیار موثر است.

لینچ فورد^۱ (1996) در رساله دکتری؛ به بررسی عادات خواندنی و استفاده از کتابخانه در میان برندگان جایزه نوبل به 9 زبان مختلف دنیا پرداخته است. هدف از این مطالعه بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از کتابخانه در بین افراد برجسته بوده است. پاسخ‌ها نشان داده که این افراد در دوران کودکی از مطالعه لذت می‌برده‌اند و بسیاری از آنان به خدمات کتابخانه برای تهیه اکثر مواد خواندنی متکی بوده‌اند. برندگان جایزه نوبل که دوران کودکی خود را در آمریکا سپری کرده و در آنجا رشد یافته‌اند، دسترسی بیشتری به خدمات کتابخانه‌ای داشته و در دوران کودکی از کتابخانه بیشتر استفاده کرده، همچنین از کتابخانه‌ها در سنین پایین‌تری نسبت به بسیاری از هم‌ترازان خود که در کشورهای دیگر رشد یافته‌اند استفاده کرده‌اند.

عادات خواندن دوران کودکی آنها در دوران بزرگسالی بیش از عادات استفاده از کتابخانه ادامه یافته، که شاید به علت مشغولیت آنها در سایر فعالیت‌های تفریحی در بزرگسالی بوده است.

کاوازوس کتکه^۲ (2006) علایق خواندنی پنج دانش‌آموز پسر تیزهوش دوره متوسطه را در یک فروشگاه بزرگ کتاب مورد مشاهده قرار داد. مصاحبه با هر یک از این پسران و تحلیل متونی که آنها جالب توجه تشخیص داده بودند، چهار موضوع اصلی را آشکار ساخت که پیچیدگی رجحان خواندن این پسران را مشخص ساخت. نتایج این مطالعه رهنمودهایی برای معلمان

¹- Lynch Forde

²- Cavazos-Kottke

علاقه‌مند به فعالیت‌های خواندن و مطالعه آزاد، کلاسی ارائه می‌نماید. پسرانی که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفتند بیشترین علاقه‌مندی را برای خواندن داستان‌های مشهور (به خصوص داستان‌های تخیلی؛ از قبیل علمی تخیلی؛ رومان‌های خیالی و فانتزی) از خود نشان دادند.

روش:

از لحاظ دسته‌بندی تحقیقات بر حسب نحوه گردآوری داده‌ها می‌توان این تحقیق را پیمایشی-تحلیلی^۱ دانست زیرا به تحلیل گرایش‌های مطالعاتی و میزان مطالعه و استفاده از کتابخانه‌ها و بررسی وضعیت کتابخانه‌ها می‌پردازد. جامعه مورد مطالعه پژوهش‌نخبگان دانش‌آموزی ایران که شامل برگزیدگان بخش دانش‌آموزی جشنواره خوارزمی؛ کنکور سراسری (نفرات اول تا صدم رشته ریاضی فیزیک، نفرات اول تا پنجاهم رشته تجربی، نفرات اول تا بیستم رشته علوم انسانی، نفرات اول تا بیستم رشته هنر) و برگزیدگان المپیادهای علمی طی سال‌های 1383-1385 می‌باشند.

کل تعداد جامعه مورد مطالعه حدود 300 نفر می‌باشد و به تعداد آنها پرسشنامه توزیع گردید. تعداد 188 پرسشنامه عودت داده شد که 20 پرسشنامه مخدوش و اطلاعات آن قابل استفاده نبود.

در این پژوهش ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای شامل 44 سوال برای آگاهی از گرایش‌های مطالعاتی و میزان استفاده از کتابخانه نخبگان دانش‌آموزی ایران طراحی گردید. این پرسشنامه شامل چند سوال باز بود و سپس بر اساس سوالات و فرضیه‌های تحقیق، پرسشنامه‌ای با ترکیبی از 42 سوال بسته و 2 سوال باز طراحی و در بین جامعه آماری توزیع شد.

روشی که برای تعیین روایی پرسشنامه این پژوهش استفاده شد، روش روایی محتوایی^۲ می‌باشد. در این پژوهش برای تعیین روایی صوری پس از طراحی پرسشنامه، از نظر تخصصی تعدادی از صاحب‌نظران و استادان دانشگاه و همچنین مشاور آمار در خصوص مسأله خواندن و مطالعه کمک گرفته شد.

¹- Analytical survey

²- Content Validity

در این تحقیق برای سنجش پایایی پرسشنامه از معیار آلفای کرونباخ^۱ برای تک تک ابعاد مختلف سوالات پرسشنامه استفاده شد. نتایج بدست آمده نشان می دهد که مقدار قابل قبول برای پایایی سوالات پرسشنامه، ضریب بالای 0/7 می باشد. مقدار ضریب آلفا برای تک تک ابعاد سوالات پرسشنامه بزرگتر از 0/7 بوده و یا به آن نزدیک است. لذا می توان گفت که پرسشنامه از پایایی لازم و حتی بالایی برخوردار است.

یافته ها:

سوال اول پژوهش: ویژگی های جمعیت شناختی و شرایط زندگی نخبگان دانش آموزی ایران از لحاظ شاخص هایی چون (سطح تحصیلات و شغل والدین، وضعیت رفاهی خانواده و شهر محل تحصیل دوران قبل از دانشگاه) چگونه است؟

168 نخبه پاسخ دهنده از نظر جنسیت (72 درصد) مرد و (28 درصد) زن بوده اند. رشته تحصیلی آنان به ترتیب (63/1 درصد) ریاضی فیزیک؛ (20/8 درصد) علوم تجربی؛ و بقیه در رشته علوم انسانی و هنر تحصیل کرده اند. اکثر نخبگان (69 درصد) ساکن استان تهران و بقیه آنان (31 درصد) ساکن سایر استان ها بوده اند. بیش از یک سوم نخبگان در دبیرستان های دولتی (38/7 درصد)، و بقیه به ترتیب در دبیرستان نمونه دولتی (29/8 درصد) و غیر انتفاعی (19 درصد) تحصیل کرده اند. بیشترین درصد نخبگان در دانشگاه صنعتی شریف (56/5 درصد) و سپس در دانشگاه تهران (42/3 درصد) مشغول به تحصیل هستند. وضعیت خانوادگی نخبگان دانش آموزی نشان می دهد که میزان تحصیلات پدر بیش از یک سوم نخبگان دانش آموزی لیسانس (39/9 درصد) و تعداد کمی، نیز زیر دیپلم بوده است. میزان تحصیلات مادر کمتر از یک سوم جامعه مورد پژوهش نیز لیسانس (30/4 درصد) بوده است. شغل پدر بیشترین درصد نخبگان دانش آموزی اداری

¹- Cronbach's alpha

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...
 (44/6 درصد) و مادران اکثریت نخبگان (54/8 درصد) اغلب خانه‌دار بوده‌اند.
 بیشترین درصد خانواده‌های نخبگان دانش‌آموزی ایران (63/1 درصد) از
 وضعیت رفاهی خوبی برخوردار بوده‌اند.

سوال دوم پژوهش: عوامل مشوق نخبگان دانش‌آموزی ایران به مطالعه
 برحسب اولویت چیست؟

با توجه به میانگین‌های محاسبه شده در جدول شماره (1-1) می‌توان
 گفت که نخبگان دانش‌آموزی ایران تشویق والدین و خانواده را (با میانگین
 1/55) به عنوان اولویت اول، عادت مطالعه والدین را (با میانگین 2/47) به
 عنوان اولویت دوم از دلایل تشویق به خواندن و مطالعه ذکر نموده‌اند.

جدول شماره (1): میانگین رتبه‌های اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران از

سال 1383 تا 1385 برمبب علت علاقه به مطالعه

میانگین رتبه‌ها	علت علاقه به مطالعه
2/47	عادت مطالعه والدین
2/59	تشویق معلمان
1/55	تشویق والدین و خانواده
3/75	تشویق دوستان
4/58	تبلیغ رسانه‌های گروهی
3/13	وجود کتابخانه در منزل
4/59	وجود کتابخانه در مدرسه
5/70	دسترسی به کتابخانه عمومی
3/88	هدیه گرفتن کتاب

سوال سوم پژوهش: گرایش‌های مطالعاتی (علاقه و رغبت‌های خواندن
 و مطالعه) نخبگان دانش‌آموزی ایران برحسب اولویت چیست؟

با توجه به جدول شماره (2-1) نخبگان دانش‌آموزی ایران اولویت اول
 زمینه مطالعاتی خود را مباحث ادبی (با میانگین 2/04) عنوان کرده‌اند. اولویت
 دوم زمینه علمی (با میانگین 2/19) است و زمینه‌های هنری (با میانگین 3/25)،

زمینه‌های سیاسی و اجتماعی، اطلاعات عمومی و دینی به ترتیب در اولویت‌های بعدی قرار دارند. همچنین آخرین اولویت از نظر جامعه مورد پژوهش؛ زمینه فکاهی می‌باشد. از سوی دیگر مشخص شد که جامعه مورد پژوهش (54/4 درصد) در حد زیاد و خیلی زیاد به مطالعه کتاب‌های غیردرسی و مطبوعات علاقه داشته‌اند بطور کلی (88/1 درصد) جامعه مورد پژوهش در حد متوسط و بالاتر به مطالعه کتاب‌های غیر درسی علاقه داشته‌اند. همچنین جامعه مورد پژوهش (28 درصد) بین یک تا دو ساعت در ایام تابستان مطالعه داشته‌اند. کمترین افراد (1/2 درصد) اظهار داشته‌اند که اصلاً مطالعه ندارند. بطور کلی حدود (40 درصد) از جامعه مورد پژوهش بین 1 الی 3 ساعت مطالعه روزانه در فصل تابستان داشته‌اند. علاوه بر آن، جامعه مورد پژوهش (38/1 درصد) کمتر از یک ساعت مطالعه غیردرسی در سایر فصول سال داشته‌اند. بطور کلی حدود (70 درصد) جامعه مورد پژوهش در سایر فصول 2 ساعت و یا کمتر از آن در طی روز مطالعه غیر درسی داشته‌اند.

جدول شماره (2): میانگین رتبه‌های اولویت‌نخبگان دانش‌آموزی ایران از سال 1383 تا 1385 بر مبنای مطالعاتی مورد علاقه

میانگین رتبه‌ها	زمینه مطالعاتی مورد علاقه
2/19	علمی
3/87	دینی (مذهبی و اخلاقی)
2/04	ادبی (داستانی یا رمان)
3/88	ورزشی
3/25	هنری
3/46	سیاسی و اجتماعی
4/13	منابع آموزشی کمک درسی
3/66	اطلاعات عمومی
4/72	فکاهی
4/29	تاریخی و جغرافیایی

سوال چهارم پژوهش: وضعیت مطالعه غیردرسی نخبگان دانش‌آموزی

ایران در اوقات فراغت بر حسب اولویت چیست؟

نخبگان دانش‌آموزی ایران کار با کامپیوتر (با میانگین 2/02) را به عنوان اولویت اول برای گذران اوقات فراغت و بعد از آن مطالعه آزاد (با میانگین 2/47) را به عنوان اولویت دوم انتخاب کرده‌اند. همچنین گردش و تفریح (با میانگین 2/65) در رتبه سوم جای دارد. رادیو تلویزیون؛ ورزش و استفاده از کلاس‌های هنری آخرین اولویت‌های نخبگان برای گذران اوقات فراغت است.

سوال پنجم پژوهش: اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران در استفاده از

منابع اطلاعاتی چیست؟

با توجه به جدول (3-1) بیشترین درصد نخبگان دانش‌آموزی ایران در اغلب مواقع (71/4 درصد) از اینترنت و سپس (69 درصد) از منابع الکترونیکی و بعد (57/1 درصد) از منابع چاپی (کتاب، پایان‌نامه و غیره) به عنوان منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند. کمترین اشاره (42/8 درصد) نخبگان در خصوص استفاده به منابع دیداری و شنیداری مربوط می‌شود.

جدول شماره (3): توزیع فراوانی نخبگان دانش‌آموزی ایران
از سال 1383 تا 1385 بر مبنای نوع منابع مورد استفاده

درصد	فراوانی	منابع مورد مطالعه
57/1	96	منابع چاپی (کتاب، پایان‌د و غیره)
69	116	منابع الکترونیکی
42/8	72	منابع دیداری و شنیداری
71/4	120	اینترنت

سوال ششم پژوهش: اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران در انتخاب منابع اطلاعاتی چیست؟

بیشترین درصد نخبگان دانش‌آموزی ایران اولویت اول معیار انتخاب منابع را، پرسش از فرد مطلع (با میانگین 1/69) ذکر کرده‌اند. اعتبار مولف (با میانگین 1/93) اولویت دوم؛ عنوان منبع (با میانگین 2/41) اولویت سوم؛ روزآمد بودن و اعتبار ناشر به ترتیب در اولویت‌های بعدی قرار دارند. همچنین معرفی منبع در مجلات و تکرار چاپ در اولویت آخر نخبگان به عنوان معیار انتخاب منابع اطلاعاتی قرار دارد.

سوال هفتم پژوهش: اولویت روش‌های اطلاع‌یابی و تامین منابع اطلاعاتی نخبگان دانش‌آموزی ایران چیست؟

با توجه به جدول شماره (1-4) می‌توان گفت نحوه اطلاع‌یابی نخبگان دانش‌آموزی از وجود منابع به ترتیب اولویت از طریق معرفی توسط دوستان؛ (با میانگین 1/48) معرفی توسط معلمان و دبیران؛ (با میانگین 2/28) و معرفی از طریق خانواده (با میانگین 2/91) است. همچنین اطلاع از طریق رسانه‌های گروهی؛ سایت اینترنتی ناشران و نمایشگاه بین‌المللی کتاب در اولویت‌های بعدی نخبگان می‌باشد.

جدول شماره (4-1): میانگین رتبه‌های اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران
از سال 1383 تا 1385 بر مبنای پگونگی اطلاع

میانگین رتبه‌ها	چگونگی اطلاع از وجود منابع
2/91	از طریق خانواده
2/28	معرفی توسط معلمان و دبیران
3/25	از طریق سایت‌های اینترنتی ناشران
1/48	معرفی توسط دوستان و آشنایان
3/40	از طریق نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب
3/13	از طریق رسانه‌های گروهی (رادیو، تلویزیون، مطبوعات)

همچنین نحوه تهیه منابع مورد نیاز نخبگان دانش‌آموزی ایران بر اساس محاسبه میانگین‌های جدول شماره

(5-1) به ترتیب خرید (با میانگین 1/33) در اولویت اول؛ امانت از کتابخانه (با میانگین 2/11) اولویت دوم؛ امانت از اشخاص (با میانگین 2/13) اولویت سوم و در نهایت هدیه گرفتن به عنوان اولویت آخر می‌باشد.

جدول شماره (5): میانگین رتبه‌های اولویت نخبگان دانش‌آموزی ایران از سال 1383 تا 1385 بر مبنای چگونگی تهیه منابع مطالعاتی

میانگین رتبه‌ها	چگونگی تهیه منابع
2/11	امانت از کتابخانه
2/13	امانت از اشخاص
1/31	خریدن
3/32	هدیه گرفتن

سوال هشتم پژوهش: استفاده نخبگان دانش‌آموزی ایران از انواع کتابخانه‌ها بر حسب اولویت چیست؟

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول شماره (6-1) بیشترین درصد نخبگان دانش‌آموزی ایران کتابخانه شخصی (با میانگین 1/68) را به عنوان اولویت اول برای استفاده انتخاب کرده‌اند. کتابخانه عمومی (با میانگین 1/80) را به عنوان اولویت دوم و کتابخانه دوستان را به عنوان اولویت سوم اعلام نموده‌اند. کتابخانه مدارس و کتابخانه مساجد اولویت‌های بعدی نخبگان می‌باشد.

جدول شماره (6-1): میانگین رتبه‌های اولویت‌نخبگان دانش‌آموزی

ایران از سال 1383 تا 1385 بر مبنای کتابخانه‌های مورد استفاده

میانگین رتبه‌ها	کتابخانه‌های مورد استفاده
2/17	کتابخانه‌های مدارس
1/80	کتابخانه‌های عمومی
1/68	کتابخانه‌های شخصی
4/77	کتابخانه مساجد
2/13	کتابخانه دوستان و آشنایان

سوال نهم پژوهش: میزان رضایت‌مندی نخبگان دانش‌آموزی ایران از وضعیت منابع و خدمات کتابخانه‌های آموزشی (مدارس) چقدر است؟ به منظور آگاهی از وضعیت منابع کتابخانه‌های آموزشی میزان قابل استفاده بودن منابع؛ میزان فراهم‌آوری اطلاعات مورد نیاز؛ تنوع موضوعی منابع؛ میزان بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی در انجام تکالیف تحقیقاتی؛ میزان جدید بودن منابع و میزان موفقیت در دستیابی به منابع مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین جهت اطلاع از وضعیت خدمات کتابخانه‌های آموزشی میزان امکانات کتابخانه؛ نحوه و شرایط امانت منابع؛ ساعات کار کتابخانه و نحوه برخورد پرسنل کتابخانه مورد بررسی قرار گرفت.

درباره میزان قابل استفاده بودن منابع کتابخانه آموزشی (مدارس) برای نخبگان دانش‌آموزی ایران، بیشترین درصد (66 درصد) میزان قابل استفاده بودن این منابع را در حد متوسط و بالاتر معرفی کرده‌اند. فقط عده بسیار کمی (6 درصد) منابع کتابخانه آموزشی (مدارس) را در حد خیلی کم قابل استفاده دانسته‌اند.

در بررسی این که منابع موجود در کتابخانه تا چه حد نیاز اطلاعاتی نخبگان دانش‌آموزی ایران را برآورده می‌کند بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان (43/5 درصد) در حد متوسط منابع موجود در کتابخانه را در برطرف کردن نیازهای اطلاعاتی‌شان موثر اعلام کرده‌اند. فقط عده بسیار کمی (2/4 درصد) کتابخانه را در حد خیلی کم در برطرف کردن نیازهایشان موثر ارزیابی

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...

کرده‌اند. بطور کلی حدود (20 درصد) جامعه مورد پژوهش معتقدند منابع کتابخانه نیازهای اطلاعاتی آنها را در حد بالاتر از متوسط مرتفع می‌نماید.

همچنین در بررسی این که نخبگان دانش‌آموزی ایران تا چه حد از تنوع موضوعی منابع کتابخانه‌ها رضایت داشته‌اند، بیشترین پاسخ‌دهندگان (43/5 درصد) در حد متوسط از تنوع موضوعی منابع کتابخانه‌ها رضایت داشته‌اند. بطور کلی درصد افرادی که میزان رضایت آنها بالاتر از متوسط است (17/8 درصد) کمتر از افرادی است که میزان رضایت آنها از تنوع موضوعی منابع کمتر از حد متوسط است (22 درصد).

علاوه بر آن مشخص شد که بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان (38 درصد) میزان بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی کتابخانه در انجام تکالیف تحقیقاتی را در حد متوسط اعلام کرده‌اند. بطور کلی میزان بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی (61/2 درصد) در حد متوسط و بیشتر از آن اعلام کرده‌اند. فقط عده بسیار کمی (3/6 درصد) میزان بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی را در حد خیلی کم اظهار کرده‌اند.

درباره میزان جدید بودن منابع کتابخانه‌ای، نخبگان دانش‌آموزی ایران شرکت‌کننده در این پژوهش (69/6 درصد) در حد متوسط به بالا این منابع را جدید اعلام کرده‌اند. فقط تعداد اندکی (7/8 درصد) میزان جدید بودن این منابع را در حد کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند.

از طرفی بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان (49/4 درصد) میزان موفقیت در دسترسی به منابع مورد نیاز را در حد متوسط بیان کرده‌اند. درصد افرادی که موفقیت آنها در حد کم و خیلی کم در دسترسی به منابع مورد نیاز بوده است (18/5 درصد) بیش از افرادی است که در حد متوسط و بالاتر (16 درصد) در دسترسی به منابع موفق بوده‌اند.

از سوی دیگر، درباره میزان برخورداری امکانات کتابخانه مدارس، (43/4 درصد) پاسخ‌دهندگان اعلام کرده‌اند که کتابخانه مدرسه آنها دارای مخزن مناسب بوده است. کتابخانه مورد استفاده (51/8 درصد) از

پاسخ‌دهندگان دارای سالن؛ (26/2 درصد) از سیستم رایانه‌ای برخوردار بوده است و (28 درصد) نیز به وجود کتابدار متخصص در کتابخانه‌های مدارس خود اشاره کرده بودند.

در بررسی میزان رضایت نخبگان از نحوه و شرایط امانت منابع، بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان (43/5 درصد) در حد متوسط و سپس (23/2 درصد) در حد زیاد از نحوه و شرایط امانت منابع رضایت داشته‌اند. فقط قلیلی، در حد خیلی زیاد از نحوه و شرایط امانت در کتابخانه رضایت داشته‌اند. بطور کلی درصد افرادی که در حد بالاتر از متوسط از نحوه و شرایط امانت رضایت داشته‌اند (25/6 درصد) بالاتر از درصد افرادی است که در حد پایین‌تر از متوسط (14/3 درصد) از این مسأله رضایت نداشته‌اند.

بیشترین درصد پاسخ‌دهندگان (36/9 درصد) در حد متوسط از ساعات کار کتابخانه رضایت داشته‌اند. جالب توجه است درصد افرادی که کمتر از حد متوسط از ساعات کار کتابخانه رضایت داشته‌اند (25 درصد)، بیشتر از کسانی است که بیش از حد متوسط از ساعات کار کتابخانه رضایت داشته‌اند (4/21 درصد).

و در نهایت، بیشترین درصد نخبگان دانش‌آموزی (67/9 درصد) در حد متوسط و بالاتر از آن از برخورد پرسنل کتابخانه رضایت دارند. عده کمی نیز (6/5 درصد) در حد خیلی کم از برخورد پرسنل کتابخانه اظهار رضایت کرده‌اند.

سوال دهم پژوهش: دلایل استفاده و عدم استفاده نخبگان دانش‌آموزی ایران از کتابخانه آموزشی چیست؟

نخبگان دانش‌آموزی ایران در اولویت اول برای مطالعه کتاب‌های درسی از کتابخانه (با میانگین 1/76) استفاده می‌کنند. پاسخ‌دهندگان تحقیق و پژوهش (با میانگین 2/03) و مطالعه غیردرسی (با میانگین 2/17) را به عنوان اولویت دوم و سوم خود اعلام نموده‌اند.

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...
همچنین 33 نفری که به کتابخانه مراجعه نمی‌کرده‌اند یک سوم آنها
(30/3 درصد) نبود کتاب‌های مناسب و سپس (24/2 درصد) نبود وقت کافی
را علت عدم استفاده از کتابخانه مدرسه ذکر کرده‌اند. محدود بودن ساعت کار
کتابخانه و نامناسب بودن فضای کتابخانه بطور مساوی و توسط کمترین
افراد (3 درصد) به عنوان علت عدم استفاده از کتابخانه مدرسه ذکر شدند.

بحث و نتیجه گیری:

نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که نخبگان دانش‌آموزی ایران به دلیل رتبه عالی در آزمون کنکور سراسری و سپس به علت شرکت در المپیادهای علمی، نخبه محسوب می‌شوند. در مورد نحوه گذران اوقات فراغت؛ نخبگان دانش‌آموزی ایران کار با کامپیوتر را بر همه امور ترجیح می‌دهند. همچنین علت علاقه آنان به مطالعه «تشویق والدین و خانواده» است. از نظر زمینه مطالعاتی مورد علاقه؛ نخبگان دانش‌آموزی ایران اولویت اول خود را مباحث ادبی عنوان کرده‌اند. ادبیات نیاز انسان را به زبان و فرهنگ برآورده می‌کند و کارکردی بس عظیم در پیشرفت انسان دارد؛ با در دسترس قرار دادن مطالب ادبی و علمی؛ می‌توان راه‌های گسترش تفکر و اندیشه را برای نوجوانان و جوانان کشور فراهم نمود. همچنین نخبگان دانش‌آموزی اولویت اول معیار انتخاب منابع را، پرسش از فرد مطلع ذکر کرده‌اند. بدین دلیل که در کشورهای در حال توسعه افراد به فرهنگ شفاهی بیشتر از فرهنگ نوشتاری علاقمندند باید گفت پرسش از فرد مطلع به عنوان یکی از بهترین معیارهای انتخاب منابع بوده است.

نخبگان دانش‌آموزی ایران کتابخانه‌های شخصی را به عنوان اولویت اول و کتابخانه عمومی به عنوان اولویت دوم استفاده؛ انتخاب کرده‌اند. کتابخانه‌ها با ایجاد فضایی صمیمی و تهیه کتاب‌های مناسب با نیازها و علایق دانش‌آموزان، نقش مهمی در ایجاد عادت به مطالعه دارند. وجود کتابخانه‌های پویا، مجهز و مطلوب باعث می‌شود که گرایش به مطالعه بیشتر شود و کم بودن تعداد کتابخانه‌ها در محیط‌های آموزشی و عدم دسترسی آسان به مواد خواندنی مورد نیاز و مورد علاقه باعث می‌شود که گرایش به مطالعه به حداقل برسد و یا حتی از بین برود.

نخبگان دانش‌آموزی ایران از اینترنت به عنوان اولین منبع مورد استفاده؛ از منابع الکترونیکی و بعد از آن از منابع چاپی به عنوان اولویت‌های

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...

بعدی نام برده‌اند از نظر ایشان اینترنت بهترین منبع مورد استفاده است و شاید علت آن دسترسی سریع و آسان است.

در خصوص علت استفاده از کتابخانه؛ ایشان در درجه اول برای مطالعه کتاب‌های درسی از کتابخانه استفاده می‌کنند. پاسخ‌دهندگان تحقیق و پژوهش و مطالعه غیردرسی را به عنوان اولویت دوم و سوم خود اعلام نموده‌اند.

در مورد علت عدم مراجعه به کتابخانه مدرسه؛ از 33 نفر دانش‌آموز نخبه‌ای که به کتابخانه مراجعه نمی‌کرده‌اند، یک سوم آنها نبود کتاب‌های مناسب و بقیه نبود وقت کافی را علت عدم استفاده از کتابخانه مدرسه ذکر کرده‌اند. مسئولان کتابخانه‌ها باید امکانات افزایش منابع و روزآمدسازی مجموعه کتابخانه‌ها در نظر بگیرند تا مجموعه منابع اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌ها مطابق با نیازهای روز جامعه و همسان با دانش مدرن جهانی گردد. تقویت خدمات عمومی کتابخانه، توسعه و بهبود چرخه خدمات امانت بین کتابخانه‌ای، توسعه خدمات و منابع اطلاعاتی الکترونیک و بازنگری در مقررات کتابخانه و ارائه مکتوب آن به اعضای کتابخانه از راهکارهای افزایش رضایتمندی مراجعه‌کنندگان است

دستیابی به منابع از اهداف اصلی کتابخانه‌هاست رانگاتان استفاده کنندگان را به عنوان هسته مرکزی کلیه فعالیت‌های کتابخانه نگریسته و پیوسته بر این اصل تاکید می‌ورزد که «همه تلاش‌ها باید در راستای برآوردن نیاز استفاده‌کنندگان» صورت پذیرد. بنابر این مسئولان امر موظفند در برآورده‌سازی نیازهای استفاده‌کنندگان اهتمام ورزند.

با افزایش تنوع در منابع اطلاعاتی از جمله منابع دیداری و شنیداری، منابع الکترونیکی و منابع چند رسانه‌ای و نیز افزایش تنوع در ابزارهای اطلاعاتی مانند منابع الکترونیکی روی دیسک‌های فشرده و یا شبکه اینترنت، لازم است کتابخانه چنین منابعی را با توجه به نیازهای اطلاعاتی و روند پیشرفت فناوری تهیه و در دسترس مراجعان قرار دهد. هر کتابخانه با توجه به قشر استفاده‌کنندگان و نیازهای متنوع آنان باید انواع خدمات مناسب را

برنامه‌ریزی کرده و ارائه دهد. با توجه به نتایج بدست آمده موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد.

- بررسی راهکارهای نهادینه‌سازی فرهنگ خواندن و مطالعه در درون خانواده‌ها.

- با توجه به نقش و تشویق والدین در ایجاد علاقه‌مندی به مطالعه ضرورت دارد که رسانه‌های گروهی برنامه‌ای منظم و هدفدار جهت آشنایی بیشتر والدین با منابع خواندنی و مطالعه تنظیم نمایند.

- پیشنهاد می‌شود مسئولان راهکارهای افزایش مطالعه منابع الکترونیکی را با توجه به فراگیر شدن ابزارهای نوین فناوری اطلاعات در بین اقشار مختلف به ویژه دانش‌آموزان جامعه فراهم سازد.

- پیشنهاد می‌شود نهادهایی چون وزارت آموزش و پرورش؛ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و کتابخانه ملی کشور همگام با هم در سطح کلان برای گسترش و ترویج فرهنگ خواندن و مطالعه، اقدامات مناسبی را آغاز کنند؛ از جمله ایجاد کتابخانه‌های آموزشی در کلیه مدارس (با توجه به علایق و گرایش‌های مطالعاتی)؛ پرورش کتابداران آموزشی برای مدیریت و اداره این کتابخانه‌ها؛ آموزش و آشناساختن معلمان با فرهنگ خواندن و مطالعه و تعامل با کتابخانه‌ها.

- پیشنهاد می‌گردد روش آموزش در نظام آموزش و پرورش مورد بازبینی قرار گیرد و عادات خواندن دانش‌آموزان محدود به مطالعه کتاب‌های درسی نباشند، و در تدوین کتاب‌های درسی تدابیری اتخاذ شود که دانش‌آموزان را جهت فهم بیشتر برای مطالب به سوی منابع خواندنی و کتابخانه سوق دهد.

- پیشنهاد می‌گردد با تدوین راهبردهای مناسب توسط مسئولان؛ و انتخاب روشی صحیح برای اتخاذ سیاست‌های حمایتی در رابطه با چاپ و نشر منابع مناسب خواندنی، اقدام لازم انجام پذیرد.

بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...

-پیشنهاد می‌گردد با تدوین منابع اضافی در پایان کتاب‌های درسی جهت مراجعه دانش‌آموزان، و دستیابی به آن منابع و ارتباط با معلمان، آنان را با خواندن و مطالعه مفید و مناسب آشنا سازند.

-پیشنهاد می‌شود برنامه‌ای منظمی در مدارس به خصوص مدارس ابتدایی و راهنمایی جهت آشنا نمودن دانش‌آموزان با کتابخانه‌های عمومی محلی شهر صورت گیرد. این حرکت می‌تواند شروع مناسبی جهت آشتی‌دادن دانش‌آموزان با کتابخانه‌ها باشد.

-پیشنهاد می‌شود با اجرای برنامه‌های منظمی نظیر (کتاب را جای بگذارید*؛ مسابقه‌های کتابخوانی؛ کتابخوانی با خانواده در کتابخانه‌های عمومی؛ انتخاب کتابخوان نمونه در سطوح مختلف مدارس و حتی مناطق آموزش و پرورش و یا در سطح ملی؛ تشویق و تقدیر دانش‌آموزان از طریق اهدا کتاب‌های جذاب و مطلوب) مسبب علاقمندی آنان به خواندن گردد.

-پیشنهاد می‌شود مسئولان نظام و مدیران ارشد جامعه با اجرای برنامه‌های ویژه نسبت به ایجاد کتابخانه‌های آموزشی و عمومی جدید و ارتقا و به‌سازی کتابخانه‌های قدیمی اهتمام ورزند و بر غنای محتوایی این قبیل کتابخانه‌ها و همچنین به‌سازی فضاهای فیزیکی آنها همت گمارند. این مهم در تامین محیطی مطمئن و مناسب برای دانش‌آموزان و ایجاد بستری سالم برای کسب علم و مطالعه کمک موثری به موفقیت ایشان می‌نماید.

-پیشنهاد می‌شود مسئولان و سیاست‌گذاران با فراهم نمودن زمینه انجام عملی تحقیق نسبت به اطلاع‌رسانی به عموم مردم اقدام نمایند تا همگان از تاثیر این عامل مهم بهره لازم را ببرند.

* در کشور استرالیا طرحی با عنوان فوق اجرا شد که در آن کتاب‌هایی را جهت خواندن عموم در اقصی نقاط شهر در جعبه‌هایی قرار داده و افراد پس از مطالعه، کتاب‌ها را جهت مطالعه سایر شهروندان در جعبه‌های مربوطه قرار می‌دادند.

کتابنامه:

- آدلر، مارتیمر؛ دورن، چارلز ون (1371) چگونه کتاب بخوانیم. ترجمه محمد صراف تهرانی. مشهد: آستان قدس رضوی.
- جعفری صدر، عظیمه (1385) راه‌های ارتقای علاقه‌مندی کودکان دبستانی به کتاب و کتابخوانی. پایان‌نامه (کارشناسی ارشد). تهران: دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- روشه، گی (1385) تغییرات اجتماعی. ترجمه منصور وثوقی. تهران: نشر نی.
- علوی طالقانی، علی (1374) روش مطالعه. تهران: انوار.
- کاربخش راوری، ماشالله (1378) چگونه کودکان و نوجوانان را به عادات خواندن علاقه‌مند کنیم؟ تهران: انتشارات مدرسه.
- هالاها، بی. دانیل؛ کافمن، جیمز ام (1377) کودکان استثنایی (مقدمه‌ای بر آموزش‌های ویژه). ترجمه مجتبی جوادیان، مشهد: آستان قدس رضوی، شرکت به‌نشر.
- نوروزی، حسن (1365) پانزده مقاله کتابداری. تهران: انتشارات مشاور فرهنگی.

- Alexander, J. E. & Filler, R. C (1976) Attitudes and reading Newark, DE: International Reading Association.
- Cavazos-Kottke, Sean (2006) Five Readers Browsing: The Reading Interests of Talented Middle School Boys. journal of Gifted Child Quarterly, Vol. 50, No. 2, P.132-147.
- Available at: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/Home.portal?_nfpb=true&ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ743125&ERICExtSearch_SearchType_0=no&_pageLabel=ERICSearchResult&newSearch=true&rnd=1249796072763&searchtype=basic. [accessed: 5 jun 2008]
- Forde, Janet Lynch (1996) A Study of Reading and Library Use among Nobel Laureates, Ph.D. Dissertation, Florida State University. [Dissertation Advisor: F. William Summers]
- available at : <http://sunzi1.lib.hku.hk/ER/detail/hkul/3636483>. [accessed: 25 sep 2007]

... بررسی گرایش‌های مطالعاتی و استفاده از ...
-Shelly-Robinson, marica (2001), "voluntary reading habits and interests of Jamaican 6th gradares SCHOOL LIBRARIES WORLD WIDE", Volume 7, number 1.